

Eletképes-e a tanyai gazdaság?

A kérdésre adott válaszokban ma már egyre inkább egyértelműen fogalmazódik meg: szerencsére igen. Újszerű válasz ez a tanya kérdés megítélésében, hiszen ebből az következik, hogy a tanya rendszer nem szükségszerűen rossz, és elfogadhatatlan törekvés a tanyavilág mielőbbi felszámolásának sürgetése. Hosszú — mondhatni történelmi — folyamat előzte meg e téma megfogalmazását, és így joggal védhető fel: hogyan ítélték meg a tanya megváltozott környezete és mi indokolja a tanya kérdés korábbiaktól némileg eltérő megközelítését.

Miután az 1950-es évek közepétől rohamosan kezdett csökkenni a tanyai népesség száma, szociológusok, geográfusok, mezőgazdászok, jogi szakemberek kezdtek számolni, hogy mikor fog megszűnni a tanya rendszer. E kérdésben akkor egyetemes vélemény alakult ki: a mezőgazdaság szocialista átszervezése összeegyeztethetetlen a tanyavilággal, ezért mindent meg kell tenni annak érdekében — ha szükséges, még szankciók alkalmazásával is —, hogy siettessük a tanya felszámolását.

A jelentős erőfeszítések ellenére azonban a tanyavilág megszűnése csak nagyon lassan haladt előre, miközben sikeresen végrehajtottuk a mezőgazdaság szocialista átszervezését. A tanya megszűnésével, illetve megszüntetésével kapcsolatos nézetek ettől kezdve már megoszlottak, mivel mindinkább tudomásul kellett venni: e megszűnési folyamatot értelmetlen dolog indokolatlanul siettetni, és a tanya — mint átmeneti formán — van létjogosultsága a szocialista termelési viszonyok között is. Különösen azért fontos ennek hangsúlyozása, mert főként Csongrád megyében tartotta magát sokáig az az elvi álláspont, hogy a tanya kérdést csaknem kizárólagosan a belterületre való költözéssel lehet megoldani.

A tanyavilág tehát sokkal életképesebbnek bizonyult, mint ahogyan azt még nem is olyan régen vártuk. Milyen tényezőkkel hozható ez kapcsolatba? A tanya még ma is jelentős lakásfunkciót töltenek be, a tanya kérdést már csak azért sem lehet radikálisan megoldani, mert ma még egyszerűen képtelenség a több mint 60 ezer Csongrád megyei tanya lakost belterületre költöztetni. Meg kell említeni — főleg az idősebb korosztályoknál jelentkező — régi szokások és hagyományok visszaható erejét. Ez a konzervatív magatartás még ma is jelentős kötőerő, bár hatása egyre gyengül. A tanya lakosság életkörülményeinek javulása együtt járt egy sereg olyan tényező szerepének felerősödésével, amelyek a tanya maradását segítették elő. Ilyen tényezők például: a mind magasabb szintű egészségügyi, szociális és kulturális ellátottság, a javuló út- és közlekedési viszonyok, a tanya villamosítása, a

gyorsan javuló kereskedelmi és szolgáltatói ellátottság.

Fontosságánál fogva kissé részletesebben kell szólni a háztáji kisárutermelő gazdaságokhoz fűződő egyéni és társadalmi érdekekről, hiszen a tanya kialakulásának és létezésének alapvető okát a gazdasági tényezőkben lehet megtalálni.

A tanyai gazdálkodásban a változás igazi lehetőségét a mezőgazdaság szocialista átszervezése jelentette. A mezőgazdasági nagyüzemek megjelenése alapvetően megváltoztatta a tanya környezetét és lényegükben érintette a tanyaikat. Megszűnt ugyanis a tanya fő előnye: a lakóhely és a munkahely egysége.

A szocialista mezőgazdaságnak Csongrád megye tanyavilágára gyakorolt hatását vizsgálva elengedhetetlen a területi sajátosságok rövid kiemélése.

A termelőszövetkezetek megalakulásával a Tiszán túli részek feketeföldjein viszonylag gyorsan kialakultak a nagyüzemi gazdálkodás feltételei. A szántóföldi növénytermesztés nagyfokú túlsúlya, a külterjesebb állattartás, a rosszabb közlekedési viszonyok, a háztájiméretekre szugorított gazdálkodás mind-mind olyan tényezők voltak, melyek fokozottabban mértékben hatottak a feketeföldön. Az itt lakók többsége tehát sokkal zökkenőmentesebben tudott átállni a szocialista nagyüzemi gazdálkodásra.

Egészen más képet mutat a szegedi járás tanyavilága. A homokos területek szinte kikényszerítették a tanya települési rendszert, mivel ezen a területen csak azok tudtak maximális jövedelmet kihozni a földről, akik kinn is laktak. A talajadottságoknak megfelelő szőlő- és gyümölcs-termesztés kedvező megélhetési lehetőséget biztosított, és hosszabb időre meghatározta a szegedi járás tanyavilágának létét. Ezekben a tanyaiban ma is tevékeny gazdasági élet folyik, és a kisüzemi gazdaságok jó megélhetési lehetőséget biztosítanak.

A tanya és a mezőgazdasági nagyüzemek között igen sokrétű és bonyolult kapcsolat van. A tanya gazdaságok még ma is jelentős mértékben egészítik ki a szocialista szektor termelését.

A külterületi kisgazdaságok száma 1970—1978. évek között 31 ezerről 25 ezerre csökkent. Ennek ellenére bruttó termelési értékük ez idő alatt több mint 30 százalékkal emelkedett, és jelenleg is meghaladja — folyó áron számítva — az 1,5 milliárd forintot. Amíg belterületen az egy kisgazdaságra jutó bruttó termelési érték 35 ezer forint, addig ez a mutató a külterületi kisgazdaságoknál 67 ezer forint. A külterületi kisgazdaságoknak a megye mezőgazdasági árutermelésében való részvétele még jelenleg is meghaladja a 20 százalékot.

Mindezekből az adatokból tehát az tűnik ki, hogy — csökkenő tendenciája ellenére — a tanya lakosság gazdasági szerepe

még napjainkban is igen jelentős, és az általuk termelt termékek még ma is nélkülözhetetlen a nép gazdaság számára.

Ugyanakkor azt is el kell ismerni, hogy a szocialista gazdaságok is jelentős segítséget nyújtanak a tanyaik számára. Ez kezdetben gazdasági jellegű segítségnyújtás volt: mezőgazdasági gép és jármű biztosítása, műtrágyázás stb. Ma már a szocialista nagyüzemek segítségnyújtása egyre sokrétűbbé válik, és mindinkább átfogja a tanyai élet egész területét. E pozitív vonások mellett azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a szövetkezeti gazdaságra ható negatív tényezőket sem. Ilyenek például: a szövetkezeti táblákba beékelődő tanyaik és hozzájuk vezető dűlőutak akadályozzák az egységes nagyüzemi táblák kialakítását, így a gépi munka időigényesebb, kisebb hatékonyságú és helyenként lehetetlenné válik a korszerű technika alkalmazása (repülőgépes növényvédelem, műtrágyázás, gyomirtás). A tanya élő lakosságának többnyire a háztáji gazdaságokban levő munkát tartja elsődlegesnek, ami sok esetben a közös munka rovására történik. Gyakran a szocialista gazdaság munkájában való részvételük éppen a mezőgazdasági csúcsidőekben válik bizonytalanná. A háztáji állattalomány takarmány szükségleteinek biztosítására, a termelt termékek elszállítására annál is inkább jelentős anyagi megterhelést jelent a közös gazdaságoknak, mert a háztájijában végzett szolgáltatás ellenértéke alacsonyabb az önköltségénél.

A tanya és a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek között igen sokrétű a kapcsolat. Bár a mezőgazdaság szocialista átszervezése a tanya perspektíváját eldöntötte, ma már nem lehet kétséges, hogy ez a folyamat igen időigényes és egymással ellentétes hatásokon keresztül halad előre.

A tanya élő munkaképes korosztály — amellett, hogy a társadalom számára ma még nélkülözhetetlen árutermelő termel — jól jövedelmező gazdálkodást folytat. Az egyéni gazdaságok tehetősebb rétegénél az egy hektárra jutó évi jövedelem felső szintje az 50 ezer forintot is eléri.

A kedvező megélhetési lehetőséget igazolja, hogy a megye tanyai lakosainak takarékbetét-állománya jelenleg több mint félmilliárd forinttal tehető, és átlagosan minden 12. tanya lakosra jut egy személygépkocsi. Ez utóbbi — amellett, hogy a vagyoni helyzet egyik fontos mutatója — kihatással van a tanya lakosság szociális, egészségügyi és kulturális helyzetére is. Gépkocsival ugyanis könnyebben, rövidebb idő alatt és kényelmesebb körülmények között lehet bejutni a belterületre, a közeli városokba.

A tanyavilággal még hosszú időn keresztül számolnunk kell, megszűnése csak lassú folyamat eredménye lehet. Addig azonban, amíg ez nem következik be — a belterületre való költözés ösztönzése mellett — további erőfeszítéseket kell tenni a külterületi ellátottsági színvonal emelése, a tanya lakosság életkörülményeinek javítása érdekében.

DR. BITÓ GYULA,
a JATE tudományos munkatársa

Padok

Sok padot koptattam életemben, hol rövidebb, hol hosszabb ideig. Egyiken éveket töltöttem, mégis hamar elfeledkeztem róla, másikon csak órákat, mégis kitörülhetetlen az emlékezetemből. Mindahány közül a legfeléledtebbek: az iskolapadok.

Mennyit izgultam, unatkoztam, mennyit hevíltem, dideregtem az iskolapadokban. Kényelmes egyik sem volt, de mindegyik koptott, tintafoltos, összefaragott. Négy évig ültem abban a padban, amelybe legvalószínűleg mélyre szívté véstek, abba pedig a büszke-ujjongó értesítést: „Cuci és Fidor jegyesek!”

Valahányszor visszagonzolgok arra a padra, mindig meghatódom, de az elérzékenyülésbe egy kis borzongás is vegyül.

A meghatódás nyilván a paddal együtt földéződő hajdani önmagunkról szól. Lányos képű, szelíd, szőke, törekeny testű kamasz ül már az idők végezetéig számomra azon a padon, akit „Egér” néven szólítottak a társai.

A borzongást, viszolygást valószínűleg a szigorúságot, ridegséget sugárzó fizimiskája kelti annak az összefaragott padnak. Van is oka morcoságra, hiszen annyira szegénytelen köteleességmulasztásnak, őrláborító figyelmenlenségnek, órcáló pimaszagnak, okatlan dühnek, szálnalmas sírángozásnak, dūrva röhejnek volt a tanúja, hogy csak behúzott nyakkal lehet földézeni. És része volt ez a pad az iskola fegyvermező, kordába szorító, ritkán röptető, sokszor szárnyat szegő masinériájának, amely jaj, de sokszor ütött fejbe, s ritkán, nagyon ritkán simogatott. És mindig recsegett is ez az őcska pad, hangosan, amikor szólítottak, és én ijedten ugrottam föl, s még hangosan, amikor a megvetőn és gúnyosan harsogó „ülj le!” után visszarogtam az ülésére.

Nyomasztóbb padok emlékét is őrzöm. Semiféle meghatódást sem érzek, inkább hideg felőlés rémület akasztja meg bennem még ma is a szuflát, amikor a különféle hivatalok és hatóságok ablaktalan előszobáinak, homályos folyosóinak alattomosan billegő, ijesztően recsegő padjaira gondolok vissza. Hányszor kuperorgtam rajtuk órák hosszat, némán, moccanni sem merészelve, dideregve várakozván a sorsomat eldöntő határozatokra, amelyek mindig megfellebbezhetetlenül adták tudtomra, miért s mire vagyok alkalmatlan, méltatlan, mitől tanácsolnak, tiltanak el, miért fosztanak meg ettől-attól, miért zárnak ki innen-onan.

És gyönyörű padjaim is voltak. A legszebb minden bizonnyal egy munkástelep hervadó, őszi parkjában állt, sűrű bokrok árnyékába rejtve. A távolból zoloszma mormolása hallatszik: könyörögő értünk... hallags meg minket... A beton lábamat, esőtőlhótló szürkére fakult, repedezett ülésdeszkájú őcska padon a litániáról elszőkött diák és diáklány

váltja remegő ajkakkal az első csókot.

Padok. Emlékek, titkok, örömek, bánatok, keservek, kínok és néha a boldogság őrzői.

Az a fehér pad a szülőszoba előtt, a kórház folyosóján, amikor a feleségem kínzó-boldogán várta, hogy beteljesedjék a csoda, a testből sarjadó új élet születése. Ahol remegő gyomorral, égő türelmetlenséggel én is várva-vártam, hogy megláthassam végre a fiamat.

Az a másik fehér pad, egy másik kórház másik folyosóján, szemben az ajtóval, amely mögött az apám feküdt. Iszonyodva vártam, mikor nyílik az ajtó, mikor lép ki rajta suhanó fehér köpenyben valaki, hogy suttyogva közölje velem a megváltozhatatlant, amelyről hangosan felzokogok majd: elvégeztetett...

Padok. Életem állandó kísérői, átkozottak, áldottak. Mind tudatlanul, mind néma, legfeljebb

érthetetlenül recseg. Emlékeimben mégis elevenen kavargnak, hangosan tanúskodnak.

A jó padok, a vonatok padjai. Azok a régi, sárga fapadok. Viték a tudományra sóvárgó diákot a bölcsék csarnokaiba, vitték az egyenruhás sebesültet a frontról haza, vitték a meglétt férfit a sokái hiába sóvárgott találkáira a fény városával.

Láthatatlan, anyagtalans padjaim is vannak. Ezek borzasztóbbak, mint a valóságosak. Csálódott és könnyes, kiábrándult és keserű, dühös és vadló tekintetek ültetnek ezekre a láthatatlan padokra, és hiába minden kérdés, könyörgés, tiltakozás, fogadkozás. esküvés könyörtelenül az ülsérezgeznek ezek a tekintetek, ahol ezerszer nagyobb gyálatat ülni, mint akár a közszemlére kitett szégyenpadokon, s az itt kapott sebek sajgóbbak és nehezebben gyógyulók, mint a szégyenpadon kapott botútések sérülései.

És egy-két gyönyörű díszpadom is van ezek között a láthatatlan padok között: szerelmes asszony, rajongó gyermek tiszta tekintete emel föl rájuk, talán érdemtelennél, méltatlanul is, mégis jólesik, büszkévé, boldoggá tesz.

Az utóbbi években jóságos padokkal is találkoztam. Mindik éppen akkor kerülnek elém amikor már botladoznak lépteim, kalimpál a szívem, elakad a lélegzetem, támaszt keresőn nézek körül, mert szédülök, félek, hogy összeesem és ekkor mindig, éppen elérhető közelségben felbukkan a jóságos pad, barátságosan invitál, kínálja az ülését, támláját: gyere, pihenj meg rajtam, fűj ki magad ne félj, nincs semmi baj, pár perc és rendbe jössz, mehatsz tovább.

Mostanában egy virágmintás, festet padra gondolok a legtöbbet. Tapasztott padlatú, pingált falú, mestergeregnás kis falusi házban áll, az utcára szolgáló ablak alatt. Óreg anyóka üldögl rajta, bőranjú sötétkék szoknyában, fekete kötött újjasban, fekete fejkendőben. Pápaszem az orrán, a gyorsan sötétedő alkonyatban az ablakhoz hajolva olvas. Rézszegek keletre kiert, csatos bibliát lapozgat. Amikor bedugom a fejemet az óvatosan nyitott, nyirkos ajtón, kedvesen biztat, lépjek be, int, üljek le melléje.

Jövök drága Nagyika. Ott már az én helyem is azon a festett padon, drága Nagyikárp, ahol a kacsos könyvvél az öledben találunk Rád, amikor egy csöndes tavaszi estén örökre lehunytad a szemed.

HOMORÓDI JÓZSEF

Arcok a múltból

címmel kiállításon mutatta be a Magyar Nemzeti Galéria Plochn József fényképész-mester 1848-as honvédportréit. Képeink a kiállításon készültek.

